

Forfatter: Palladius, Peder

Titel: Peder Palladius' Danske Skrifter

Citation: Palladius, Peder: "Peder Palladius' Danske Skrifter", i Palladius, Peder: *Peder Palladius' Danske Skrifter*, udg. af Lis Jacobsen , H.H. Thiele, 1911-1926, s. 240. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-palladius05val-shoot-idm140381306461440/facsimile.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Peder Palladius' Danske Skrifter

TILFØJELSER.

S. 4. Muligvis kan Tidspunktet for Nedskrivningen af Visitatsbogen i den os overleverede Form fastsættes mere nøjagtigt. Fortalen til Provstebogen er underskrevet August 1543. Affattelsen maa altsaa være senere end dette Tidspunkt. At den er affattet sidst paa Aaret og ikke først paa Aaret, ses af, at S. Ibs Dag (25. Juli) omtales som forbigangen „i aar“ (foran S. 122 L. 10). Men da Visitatsbogen er benyttet i den 1544 udkomne Fortale til Urbanus Regius' Bog, er det ikke sandsynligt, den er skrevet langt hen paa Aaret 44; man maa heraf slutte, at Nedskrivningen er foretaget i Efteraaret 1543.

S. 174 f. Note til S. 59 L. 1. Jfr. „Jfr. Michaels Rimmværker“ S. 78:

For psalterens dygd far maria ned
huær dag til sckærsildz pynæ,
Hwo henæ haffuæ tiænt, the glædhæ them wed
hwn tagher wd tyæneræ synæ,

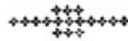
Och ledher them ind til ewig frygd,
til gud och ænglæ klaræ:
Thet giffs for marie psalteres dygd,
læss hañum och tag thet waræ.

S. 176. Note til S. 61 L. 10. *ey* = *ee*, „altid“. Meningen er: „der gror jo altid flere Havrestraa af én Kerne“.

S. 180. Note til S. 70 L. 27. Jfr. Daniel 3.30: *Benedicite omnes volucres coeli Domino, laudate et superexaltate eum in sæcula* (Vulgata).

S. 206. Note til S. 124 L. 1. Udtrykket henviser til Luk. 14.23.

S. 215. Note til S. 136 L. 8 f. Til Oplysning dels om Betydningen dels om Sprogbrugen af *Kirkeko*, *Jernko*, *Jordeko* kan foruden de anførte Steder henvises til Chr. 4.s Reces 1643 (Danske Kirkelove III 302), Feilbergs Ordb. II. 62 og IV. 249 m. Henvisninger, Sal. Konv.³ XIII, 38, Hages Haandb.³ S. 55, Vid. Selsk. Ordb. III. 163, Kalkars Ordb. II. 448, endvidere C. D. Hede-gaard, Den danske Kirke- ell. Geistl. Ret II. 1079, Saml. t. Fyns Hist. og Topografi V. 302 og Osterssøn Weylle, Glossarium Juridicum (1652) S. 443.

BREVE

INDLEDNING.

DER findes i Rigsarkivet 7 egenhændige danske Breve fra Palladius: 2 Breve til Eske Bille, det ene fra 1538, det andet udateret, men at dømme efter Skrift og Ortografi omtrent samtidigt, 1 Brev til Mogens Gyldenstjerne fra 1546, 2 Breve (affattet sammen med Johs. Machabæus) til Christian III 1548, 1 Brev fra c. 1551 til Kongen og endelig 1 Brev fra 1552 ligeledes til Kongen.

I Afskrift kendes desuden 5 danske Palladius-Breve — fra 1549, 1551, c. 1554, 1557 og 1558; og endelig er bevaret et udateret Original-Brev rimeligvis nedskrevet efter Palladius' Diktat af en til Helne Kloster i Skaane knyttet Mand.

Til Oplysning om Palladius' Ortografi er de egenhændige Breve naturligvis af afgørende Betydning; det ses heraf, at den enkle og lidet dialektfarvede Sprogform, vi finder i Palladius' trykte Skrifter, i alt væsentlig stemmer overens med Brevenes Ortografi, altsaa skyldes Palladius selv, ikke hans Bogtrykkere; ligesom det bekræftes, at Ortografien i det bevarede Ms. af Visitatsbogen er Afskriverens og ikke Forfatterens¹.

Hvad Brevenes Stil og Ordforraad angaar, er Palladius' personlige kraftige Stil som venteligt, hvor Talen er om

¹ Forholdet mellem Forfatterens Ortografi og henholdsvis Bogtrykernes og Afskrivernes har jeg (bl. a. for Palladius' Vedkommende) udførligt behandlet i en Afh. i Nordisk Tidsskr. f. Filologi 4. R. IV Bind. S. 1 ff. Som paavist af Dr. Brøndum-Nielsen (sst. S. 146 ff.) var de Slutninger, jeg her drog om Overensstemmelse i Enkeltheder mellem Forf.s Ms. og det trykte Skrift, dog for vidtgaaende; men jeg maa fastholde min Hovedthesis: at Ortografien i Palladius' trykte Skrifter er Palladius' egen, ikke hans Sætteres; jfr. Herman Weigeres *En Ræffue Bog*, Tillæg (1920) S. 302.

officielle Skrivelser, mindre fremtrædende end i Visitatsbogen; men ogsaa i Brevene kan man dog finde Udtryk, der er karakteristiske for Palladius' utvungne Skrivemaade. I Brevet til Mogens Gyldenstjerne skriver Palladius, at mange fare frit i deres Ondskab, fordi Øvrigheden „ikke tager saa vel fat paa deres Hud og Kød som paa deres Gods og Penge“, og han tilføjer: „derfor skulde vel, med Orlov sagt for eders Strengthed, en Hundedreng med en Par Skoleris i hans Haand mere udrette hos saadant Folk end enten mundelig Undervisning eller Pengestraf“ (ndf. S. 247 L. 19 ff.). Om Jon Aresøn siger Palladius, at han „ikke har lært saa meget som en arm Sink' eller Pusille her i Skolen. Her er ikke et Barn i denne Skole, som har været her et Aar under sin Skolemester, at han er ej bedre, end den som I kalde Biskop“ (ndf. S. 256 L. 5 ff.). Saadanne kraftige Ytringer med Billeder hentet fra Hverdagslivet er jo ganske i Visitatsbogens Stil.

Breveene er udgivet bogstavret. Ligesom ved Visitatsbogen er dog Brugen af store Begyndelsesbogstaver normaliseret, saaledes at stort Bogstav kun er anvendt i Navne og efter Punktum. Forkortelser er opløste — men i Modsætning til ved Udgivelsen af de trykte Skrifter — betegnede ved Kursiv.

1.

1537—38. Peder Palladius til Elke Bilde.

Kere her Elke bedher ieg gerne ath etthers strenghedt
will forbyde bode jomfrwerne och bondherne som er be-
gerendis en foghen for thennem sielffi, ath the icke nw lengher 5
forarbedher paa ath bryde then reformatz som bleff giort
wdi Rolkylt wdi wor naadigste herris kon: ma:¹ ner-
werellfe. Thi huis the icke lade aff ath klammere ther om,
tha komme the wdi ikade ther for, eller then mand som
thennem ther till raadher for sin løndherlig gyrihedz ikylt, 10
ladher han icke aff, etthers strenghedt ehwo han er tha
ikall han met thet førte itaa til rette for wor naadigste
herre, lodanne vnde exempel, troer ieg ingens lunde ath
hans naade lenger will liide, ikulle thet faa gaa som the
begere, tha er then ganfke ordinatz och ikick till inthet 15
giortt som kon. ma. kantzeler sampt met høyè lerdit mand
doct: Jahan Bug.: Pom. gjorde met the gwode herre wdi
capittell och met borgmefther och raadt wdi Rolkylt. Kere
herre, tagher icke thenne min scrywellfe til mistøke. *

(Egenhändig Original i R. A. Danske Kancelli. Indlæg „c. 1540“. 20
Uden Underskrift, Udskrift eller Spor af Segl. — Aftrykt i Münter's
Symbolae etc. 108—109.)

2.

1538, 26. Februar. Peder Palladius til Elke Bilde.

Naade och ffred aff gud fadher och aff hans kere Iøn 25
Jesu Christo wor herre och enefte frelfermand, kere her
Elke løndherlig patrone och gwode wen will ieg gyffue

¹ herefter et overstreget kon.

etthers ftrenghedt kierlig til kende ath efftherthii her Matz
 haiffuer werith her haab meg och lwod fig wndherwiife och
 ietther och tilfiigher ath han will aldielis rette fig effther
 wor naadigfte herris kon: ma: ordinantz lydellfe faa wiith
 5 lom hans embede wdwiifer tha haiffuer ieg met høe lerd
 mandz doct. Pommers raadt vnth och tiltedt ath han
 maa blyffue wid fin tienest dog met lodan fkiell ath han
 will dagelige løge høye lerd mandz melther Hans Taulens
 leyfe ther wdi byen och altyd forbedre ligh wdi gudz ordtz
 10 kendellfe lom han well behow haiffuer diffligefte wy alle
 fammen etc. hwis maade ieg kan were etthers ftrenghedt
 til tienefte och willie, ther will ieg altyd gerne findis willigh
 till. Etthers ftrenghedt then ewiige gd befallendis. *Screffuet*
 wdi Københaffn tiildag effther iante Mathis dagh. Anno
 15 *dominj* mdxxxviiij.

Etthers ftrenghedz tiener

Peder Palladius doct:

Udskrift: Erlig och welbyrdig mand, och ftrengh richer
 her Elke Bylde forftandher till wor frwe clother wdi Raaf-
 20 kyld fin kere herre och patrone *kerligen tilcreffuet.*

(*Egenhændig Original i R. A. Danske Kancelli. Indlæg 29/2 1538.*
 Spor af eet Segl. — Aftrykt i Balthasar Münter: *Symbolae ad illustran-*
dam Bugenhagii in Dania commorationem. Hauniae 1836. 109 f.)

3.

25 **1546, 11. December. Peder Palladius til Mogens
 Gyldenstjerne.**

Naade oc fred aff gud fader wid Jesum Chriftum,
 kære her Mogens gode herre, oc fynderlig gode wen. Jeg
 tacker eders ftrenghed kierlige oc gerne for alle welger-
 30 ninger, fick ieg eders ftrengheds icriffuelle, om tuo
 vnde låger, den ene om de tuo vnge perfoner, lom dem
 haiffue beleyet til fammen vdi tredie lied, den anden om

den som ilde farer aff Isted, med sin hoftru, oc e. l. be-
 gerer der offuer raad aff meg, huad best er i saadanne
 lager. Min gode herre, gode raad ere dyre i saadanne
 vnde lager, saa lant hielpe meg gud, fordi, at naar gef-
 lige perloner icke kunde komme vnde memfiker til ly- 5
 delle oc hørlomhed, tha er der raad hoff øffuerigheden,
 oc hoff den werdlig befalning, men tuert om igen, kan
 icke werdlig øffuerighed komme til weye, med the vnde,
 neppe er der da raad, hoff de geiftlige, som ordet ikulle
 prædicke, huilckit de wgudelige fryckte mindre for, end 10
 for den werdlig Iwerd, oc naar huerken den aandelig
 eller werdlig, øffuerighed wil Itraffe de onde, som wid
 bør, saa wil gud Itraffe, den ene med den anden, der aff,
 er peitilenz, hunger dyrtid oc blodtyrting, tit oc offto i
 land oc rige, for mand Iteder¹ de onde, at bliffue vdi 15
 deris ondskab oc icke tager saa wel fatt paa deris hwd
 oc kiød, som paa deris guotz oc peninge, de paffe der en
 føye ting paa, ja thøre wel Iynde mere der paa, naar det
 Iwier icke i hwden, der for ikulde wel (met aarlow Iagt
 for eders Itrænghed) en hunddrenge met en par Ichole 20
 riiff i hans haand, mere wdrætte hoff saadant folck, end
 anten mundelig vnderuifning eller penning Itraff, som det
 oc wor lædwon vdi officials tid, att handle met saadanne,
 Oc hør nu hen til den almindelig dom, som er Ikickkit i
 Roschylt, at saadanne offuertredere ikulde || der straffis oc 25 1^v
 lættis til rette, som vdi ecktelkabs handel ilde bære dem.
 att etc. Men kære herre, de raad som ieg wid oc kan oc
 maa giffue met en god samwittighed, wil ieg aldrig for-
 holle for eders Itrænghed, anten vdi disse eller andre lager,
 De fyrste tuo haffue Iyndit emod den werdlig offuerig- 30
 heds befalning, som er befalit met god Ikiel, oc haffuer gode
 Istore oc drabelige lager met Ieg, der for haffue de ocfaa
 Iyndit imod gud, thi kon. maiesatts ordinants, som eders
 Itrængheds indfegel ocfaa henger for, den forbiuder at
 engen maa komme sammen vdi tredie Iied, i ecktelkab, oc 35

¹ herefter et overstreget i.

er icke vdi min befalning eller embede, at maa andet
 skikke, eller dispensere, men skal der dispenseris met
 dem, da skal det hentis hoff kon: maie/tatt sielf, oc icke
 hoff andre, vden faa er, at the wille oc maa rømme hans
 5 naadis riger, hen i fremmede lande, som ingen wid aff
 deris samleg at siige, oc ey heller støder seg paa dem, paa
 flecktis eller kiød oc blotz wegne, tha er wdlendighed
 deris straff, for det, som de haiffue brutt imod deris øffuerig-
 hed, oc liden kunde de leffue til sammen vdi ecktelkab,
 10 heller end de skulde bliffue paa werre weye. It aff disse
 tuo skal ske, om de skulle maa leffue vdi ecktelkab met
 huer andre, wifte ieg andre raad, da wilde ieg gerne diele
 dem met eders strengthed, faa santt hielpe meg gud. De
 andre tuo mue icke skillis att for vnd forligelse, huerken
 15 for gud eller for mennilken, at the ey bliffue tuo eckte-
 folck til anten deris døde dag, vden det siette bud ord
 brydis aff dem anten. Der som herkab icke straffer faa-
 dannen¹ skalck, at det swier i hwd oc kiød, som ingen
 anden straff eller formanig kan hielpe til, tha bliffue the
 20 wiffelige dielafftige vdi pinen, som gud wil liden straffe
 hannem met til liff oc sielf, for faadan hans woffueruinde-
 2^r lig oc w affladelig fortroden skalckhed, han beuifer || tyrani-
 ske oc traatzelige imod sin fattige hoftru, det wil wurde
 huert mennilke swart nock at bære sine egne lynder til
 25 dom, end liden at belade seg met fremmede lynder, oc
 det gør øffuerighed, som icke wil finde tilbyrlig straff,
 huor met the kunde affuerie større fynd oc liffs oc siels
 fare, som wor naadi/te herre vdi Ribe paa herre dage
 (som der siit wor) luod faadan en skalck wid erlig oc wel-
 30 byrdig mand Henrick Ranlaw straffe, om eders strengthed
 der wor, oc det hørde eller kan tilminde dragis. Der som
 quinden icke findis at giffue hannem aarlage til faadan en
 grum oc wchritelig handel, da kan ieg icke andit raade,
 end at eders strengthed luod hannem image x eller xij
 35 schole riiff, at det kunde swie i hwden, faa at han kunde

¹ herefter et overstreget en.

fielff føle huor got det gør, at flaa riffue oc flide it fattig
 quindfolcks legom oc limmer, oc belynderlige den fom
 hannem bør at fare belt met, oc det, andre til itt exempel etc.
 Wor der fiden nogen fare paa ferde, oc herfkab icke
 anderledis wilde den affuerie, tha kunde de fkillies att fra ⁵
 mad oc maall en tid laang, att leffue huer for leg, vden
 wid ecktelkab, oc icke beuare dem, paa anten lider, anten
 vdj ecktelkab eller vden wid, met andre, vnder herfkabs
 ftørre ftraff oc vnde diflimellom den, den ftørfte part aff
 guotzit fom minft haffuer fkyld, det er, quinden, fom ieg ¹⁰
 formercker, at hun kan fiden bliffue vdj enlighed hoff hen-
 dis flecting, ind til han anten fortryder det fom giort er,
 eller oc wid døden for fin rette løn, thi¹ for gud bliffue
 de ligeuel, faa lenge tuo ecktefolck, men for deris vnd-
 fkab oc hans fkalckhed wige de da faa lenge fra huer ¹⁵
 andre, kære herre andre raad oc bedre wid ieg icke vdj
 diffe fager. Raader oc biuder e. l. offuer meg, ieg wil altid
 gerne findis willig effter min formoffue. Eders ftrenghed
 den euige gud befalendis. *Screffuit* i Kiøbenhaffn leffuer-
 dag for s. Lucie dag aar etc. mdxlvj. ²⁰

Peder Palladius, doct.

Udskrift: Erlig oc welbyrdig mand, oc ftreng ridder,
 her Mogens Gyldenftjerne til Iuerfnes, høffuifmand paa
 Dragfholm flaat fin kære herre, oc gode wen kierligen
 tilfcreffuit. ²⁵

Paalkrift med Mogens Gyldenftjernes Haand: Dochtter
 Peder Peladius fuper tendens i Sellen om leigermol oc for-
 lygellfe i echttefkab.

*Indlagt findes et løst udateret og u-underskrevet Ark af
 følgende Indhold:* ³⁰

Kære herre fom e. l. lader meg tilfpørre huor maange
 her er bortdøde aff peftilentz fra det fyrfte det begynte
 her at regnere, fom er paa thenne dag it hielt aar oc

¹ kan ogsaa læses the.

iij maanether, oc er en mechtig hob borte buode aff almof-
 folck vnge folck peblinge och børn, faa at thet kender ieg
 wel bode i kirken i Icholen, oc paa gaden, men en wille
 tall huor maange bortdøde ere vdi faa laang tid, wid ieg
 5 icke, om den itaar til faangs, gerne wil ieg høre meg om,
 oc huad wilhed ieg kan offuerkomme wil ieg giffue e. i. til
 kende. Jeg haffuer icke megit wærit hiemme i denne fom-
 mer, Nu tyckis off, at det lagter ieg, oc den almegiflte
 gud wil nu drage den fin riiff fra oll, gud giffue, at huer
 10 aff oll¹, fom igen leffue end nu, wilde tencke, at det er
 giordt hannem til gode oc til paamindelle, fom den fierde
 capitel i Viildoms bog vduifer, at gud kaller de vnge
 fpiir, det er, de vnge gudfrycktige mennilke (fom icke
 haffue at bære til dom, vden deris opryndelig fynd, fom
 15 er dog nock) bort til ieg, paa det, at de gamle wgudelige,
 fom haffue fyndit fra deris vngdom, oc waare tulinde maal
 mere werd at kallis her bort vdi guds wrede, Ikulle rette
 oc bedre deris ganfke leffnit met en land anger oc rwelle,
 att kiende deris fynd, oc fyndlens fold den euige død fom
 20 de wel haffue fortientt, oc faa wid euangelij lerdome, indfly
 met deris tro, til gud faders naade oc milkundhed, wid
 Jefu Christi fortienft oc werdkyld, at hente deris fõnds
 forladelle retferdigheds tilregnelle, oc det euige lif, oc
 fiden føre it chrifteligt oc kierligt leffuenit, vdi litt rette
 25 kald, gud til loff, oc fin² nefte til gode, lide korfit, oc
 ftrii mandelige imod fine vnde begeringer etc. Her er
 ickon ij eller iij liig om dagen, fom her wor for iij wger ||
 lex eller viij eller flere etc. Thette wilde ieg icke forholle
 for eders ftrenghed, til ieg kan faa wiidere widfkab der om.

³⁰ [*Egenhændig Original i R. A. Privatarkiver: Mogens Gyldenstjerne.*
 Hovedbrevet har været sammenfoldet og lukket med et Papirsegl; dette
 er bevaret. — Afskrift i NkS. 4°. 2710. III. p. 55. Udgivet i Theol.
 Tidsskrift IV, 1840, 181 f.]

¹ herefter et overstreget wilde.

² herefter et overstreget rette.

1548, 11. August. Peder Palladius og Johannes Machabæus til Kong Christian III.

Dei gratiam et pacem per Jefum Chriflum. Hogborne fyrfte, stormectige konning, aller kærifte, naadigfte herre, 5
werdes eders konninglig maieftatt, at wille wide, at effter eders naadis høymectigheds befalning, fende wy til e. k. m. vdi all vnderdanninghed, her holl liggendis, en fcriftt, vdi huilcken wy haffue kortelige forfattet nogne faa article, fom effter wort tøcke, kunde være relige låger til, huor faare, 10
den bog, fom kallis Interim, icke bør att annammis, heller hollis for fulde, vdi maange fteder, fom findes vdi [fa]ndhed, att være den hellige troes articler oc wor chriftelig lærdom, oc den fande chriftelig religion til mode, faa at wy kunde icke met en god famuittighed tilraade, at den 15
fkulde wid magt hollis, men wille altid, vdi all vnderdanninghed, fom wy difpligtuge ere, være redebaane til, naar e. k. m. høymectighed off tilliggendis worder, at forfuare oc met likel oc fcriftt fordagtinge famme article, fom wy haffue kortelige til fammen fcreffuit mod den bog Interim, 20
oc wille ocfaa gierne, || der vdoeffuer lide, huad off kan til- 1^v komme, oc offuergaa, aff guds tilladelfe, thi, fandheds bekendelfe, effter guds falig ord, oc til guds ære, bør alle guds wduolde børn oc fattige chriftne mere at holle for øyene end alt det, fom de kunde haffue kæreft her paa jorden, huor 25
faare, wy ere ocfaa glade vdi herren, oc tacker hannem, for den ftore naade, fom han haffuer begaffuet e. k. m. met, vdi hans hellige ord, oc effterdi wy ere wille paa, att e. k. m. icke wil træde fra guds fandheds bekendelfe, wille wy icke afflade at bede gud inderlige oc alle tide, at han for 30
fin kære lønff wor herris Jefu Chrifli fkyld, will [io] mere oc mere beltyrcke e. k. m. met hans guddommelige oc naadige bifstand i alle frifteller bode til lifff oc fiell, til hans glori oc ære. Aller kærifte naadigfte herre, fende

wy oclaa til e. k. m. her hoff, den bog, Interim, oc deris
betencken aff Wittenberg, lom e. k. m. luod off antworde,
men til docter Peiter Capiten, e. k. m. medicum, oc wor
rectorem, ikickke wy en wider forklaring, oc vnderuilning,
2^r 5 paa || de article, lom wy haffue kortelige, forfattet i den
fcriff til e. k. m. huor aff e. k. m. kan fornemme yder-
mere beuifning, til huer artickel i den lille fcriff, lom
ellers for fin korthed, er baer, oc icke nock, met fkel oc
fcriff bekreffet, lom det leg wel byrde, der lom e. k. m.
10 icke hagde begerit det, paa det aller kortelte. Wille wy
altid gierne lade off finde redebaane, effter e. k. m. høymectigheds
willie oc befalning, met wor fattige vnderdan-
ninge tienelte, lom wy diplicitige ere, e. k. m. lif, fiell,
ftatt, oc regimentt den euige gud befalendes, fcreffuit vdj
15 e. k. m. [ki]øbfted Kiøbenhaffn anden dag effter [L.] Lauris
dag guds aar mdxlvij^o.

E. k. m. høymectigheds
vnderdannenge
tienere

20 Petrus Palladius Joannes Machabeus

Udskrift: Hogborne fyrste oc mec[tige] herre, her
Christian, [met] guds naade, Danmarks, Norrigis, Wendis
oc Gottis konning, hertug vdj Slesuig, Holften, Stormarn,
och Ditmerken, greffue vdj Oldenborg, oc Delmenhorft,
25 fin kærefte, naadigfte herre,

Paa Omslaget: Ad manus proprias Ierenillimj regis.

(*Original i R. A.* Brevet er skrevet af Palladius; Johs. Machabæus'
Underskrift er egenhændig. Danske Kancelli. Indlæg 19/s 1548. (Tid-
ligere Signatur: Breve til danske Konger fra lærde Mænd Fasc. 3).
30 2 Papirsegl bevarede. Lakunerne udfyldte efter Aftrykket i „Dänische
Bibliothec“, Copenhagen 1745. VI, 192 ff. — Ogsaa udgivet i Schuma-
cher, Gelehrter Männer Briefe III, 128 ff.

**1548, 18. August, Peder Palladius og Johannes
Machabæus til Kong Christian III.**

Dei gratiam et pacem per Jesum Christum hogborne
første, stormectig konning, aller kærifte naadigste herre, 5
werdis eders konninglig maiestæt, at wille wide, att lom
e. k. m. høymectigheds scriffuelle til off e. k. m. vnder-
danninge tienere indeholler, at wy ftrax wfortøffuit skulde
fkickke til e. k. m. wor betenckende om Interim, Iaa giffue
wy e. k. m. ydmygeligen til kende, at nu i søndags antwordet 10
wy e. k. m. mand oc tiener Peder Gaalke, det lom wy hagde
screffuit om Interim, met en widere scrifft oc forklaring
der hoff, til e. k. m. docter vdj lægekunlt wor rector, docter
Peiter Capitein forhobendis att efferdi Peder Gotlke luod
e. k. m. bud ftrax ride aff lted, at samme wor betenckende, 15
skal wel nu paa denne dag, wære kommen e. k. m. til haande,
om Interim, det lom wy aff den forltand gud off || giffuit 1 v
haffuer, kunde wdgranlke ret eller wrett at wære screffuit
i samme bog Interim. Der lom e. k. m. høymectighed wil
ydermere haffue wor fattige arbeide i det lom der end nu 20
kand fattis paa, imod Interims vgdelighed oc fallkhed, oc
wy kunde faa e. k. m. willie, at wide der om, tha wille
wy gierne, giøre wor fliid der til, effer wor fattig for-
moffue, lom wy vdj all vnderdanninghed diplictuge ere,
gud almectilste for sin euige godhed, wil io beholle oc 25
beuare e. k. m. vdinden hans guddommelig naade oc
bekermelle oc føre alle ting wd til den belte ende, til
hans glori oc ære, hannem e. k. m. høymectigheds liff,
liell, ltatt, oc regimentt befalendes til euig tid, screffuit
vdj e. k. m. kiøblted Kiøbenhafn løffuerdag for i. Bar- 30
tholomej dag, guds aar mdxlvij.

Eders kon: maiestatts hoymectigheds
vnderdanninge tienere
Petrus Palladius Joannes Machabeus

Udskrift: Hogborne førte oc megtig herre, her Christian, met guds naade, Danmarcks, Norrigis, Wendis oc Gottis konning, hertug vdi Sle[ll]wiig, Holsten, Stormarn oc Dytmerlken, greffue vdi Oldenborg oc Delmenhorft, sin
5 kærilte naadiglte Herre.

(Original i R. A. Brevet er ligesom Nr. 4 skrevet af Palladius med egenhændig Underskrift af Johs. Machabæus. Danske Kancelli. Indlæg 18/6 1548. (Tidligere Signatur: Breve til danske Konger fra lærde Mænd Fasc. 3). 1 Papirsegl bevaret.)

6.

10 1549, 10. April. Peder Palladius's Vidnedsbyrd for Morten Einerlen.

Jeg Peder Palladius, doctor Iuperintendens offuer Sie-
landz Itigt i Danmarck, bekender for alle, med dette mit
obne breff, oc egen haandcrifft, at ieg aff vor naadiglte
15 herris, kongelig majestatz, kong Christians hoymegtigheds
befalning, haffuer met mine brødre i Christe, oc medtienere,
som ere i denne høye Ichole, oc i disse kircker, her
til Kiøbenhaffn, annammet denne erlig oc welforftandig
mand, her Morthen Eynerlen til mig, oc effter hand nu
20 haffuer werit her i byen denne winter vdoffuer, haffuer
ieg offuerhørt hannem, oc formerckt hans Itore forbedring,
vdi guds salig ord, som hand haffuer faaet her i byen,
belynderlige hoß den fromme oc hoylerd mand doctor
Hans Machabeus, en doctor i den hellige Ichriff, som hand
25 haffuer weret hoß, til huß oc kaaft, siden hand hid kom
til os, laa at ieg kender for/crefne her Morthen Eynerlen,
god forre, at were en Iuperintendent oc biskop oc den
rette offuerste tilliunds mand i religionen offuer alt Skal-
holtz Itigt vdi Iiland, oc effter at hand er chriřtelige oc
30 relige kaldet dertil, oc aff kongelig maieftatt dertil Itadfest,
som hans befelede breffue tilkiende giffue, som hand der
paa haffuer met sig, haffuer ieg paa mit embedis och be-
falnings wegne, som mig aff min herre oc konge er befalet,
at haffue tilliun udi religion i Iiland, samtøckt hannem

til samme superintendentens oc biskoplig embede, oc derfaare oc saa induigdt hannem dertil, nu paa denne fiftte søndag her waar effter den hellige apostoliske skick, met henders paaleggelse, oc en chriſten bøn, effter kongelig maiestats ordinantzis lydelse, her faar hoye altere i domkircken, ⁵ vdi denne chriſten allmoſtues neruerelse, saa at hand er en vduoldt, samtyckt, itadfest oc induigdt superintendent oc biskop til for/creſne Skalholtz itigt, forhobendis at hans embede lkeer til guds ære oc den chriſten allmoſtues opbyggelse i samme itigt, vdi vor herre Jesu Chriſto. Be-¹⁰ dendis derfore alle gode chriſtne, vdi gantke Skalholtz itigt, baade leeg oc lerd, befunderlige alle wor naadigste herres, kongelig maiestats befalningsmend, oc alle andre regentere der i itigten oc paa landet, at de wille beskerme oc hant-haffue for/creſne her Morten Eynerſen, lom Skalholtz itigtis ¹⁵ rette superintendent oc biscop, diligelte alle præftmend oc det gantke clericie, oc den menige mand oc chriſten allmoſtue, at de ere hannem hørige oc lydige i samme hans hellige biscoplig embede, til guds ære, til deris næftis nøtt oc gaffn, oc til deris egen salighed, vdi vor enifte saliggører ²⁰ wor herre Jesu Chriſto, hannem dem alleſammen befalendes til euig tid, met min fattige tieniftis tilbydelse, ehues de mig nogen tid tilligendis worde. Til ydermere widnisbyrd, at saa er i sandhed, trycker ieg mit embedis indlegel neden faar dette mit obne breff. Skreffuit i Kiøbenhaffn den ²⁵ onsdag nelt for palme fyndag, gud aar MDXLIX^o.

(Afskrift i NkS. 4°. 2710. III. S. 60 „ex originali chartaceo“. — Udgivet af Biskop Harboe i Kbh. Selsk. Skr. VII, 16 f.)

7.

1551, 3. Maj. Peder Palladius til Præfterne i ³⁰ Holum Stift.

Petrus Palladius doctor superintendentens ii Sieland sønker alle logne-prefter och sielesørger paa Nørrefield ii IBlænd gudß naade och miskund.

Fratres in Christo charissimi. Det gjør mig ondt aff
 mit ganke hierte, saa sandt hielpe meg gud almectigste,
 att i haffue saa lunge hafft en ret wiff for bilp, som inted
 haffuer lertt wden att flyde och lynderriffue Jelu Christi
 5 faar then blinde arme Jon Arelon som icke haffuer lerd
 naar saa møgit som en arm finck eller pufille her y skollen.
 Her er icke itt barn ii denne skolle, som haffuer werit her
 itt aar vnder sin skolemeester, att handt er eii beder end
 then som ii kalde biscope. O herre gud, huilcken biscop
 10 for sin och icke for folck, si coecus coecum duxerit etc.
 Derfor er thet icke vnder, at i ere ey io selffue ochsaa
 blinde en stor haab aff etther, och skulle findis saa diß-
 uerre, ther saa rettfindige ere som thenne fromme her
 Oluff Hieltefon, der gudz saglige ordt predicker rent oc
 15 klart. Vor herre Jesus giffue thet, att i wore allelammen
 saadann som handt er, saa tuiler meg dog intet therpaa,
 att ther findis ey nogle chritne hierter eblant etther, huil-
 cket ieg forleer meg till then gode her Sigurd biscop Jons
 egen løn, att handt icke samtøcker wdi sin faders blindhed,
 20 tyrannie och grumhed, men holder det som hannd loffuit
 meg mett hand och mund, ther hannd waar her. Men alle
 eder, som wdi dette klaare evangelii lius wille helder
 wandre y mørket end liufit forkynder ieg paa mitt em-
 betzs vegne bandsz kraapper att were, och forbiuder etther
 25 etthers preste embede endthill saa lunge att i rette och
 betre etther och holde etther efter kongelig majest. ordi-
 nantz. Thi ieg haffuer skriffuit etther thil tilforn hvad siels
 faare y henge wdi, och thet aff then hellige scrift: male-
 dictus, qui facit opus domini fraudulentem, ego sangvinem
 30 illorum de manu tua reqviram, stabit anima tua pro anima
 illius, omnis arbor, qvæ non facit fructum bonum excidetur,
 et in ignem mittetur. Dette saa y att betencke, och huilcke
 lielemordere y ere, om y lenger lyde then wgudelige
 mand at, och icke sørge chritelige for the arme fattige
 35 blinde folck, som skulle hente saligheds trøft aff etther ved
 Jefum Criftum alleene. Huorlunde skall man falte noget

figer Criftus fielff, naar falted er wlmagende, hvorlunde
 Ikulle ii lerre andre, och ii wiide icke fielff Ikilsmiff emel-
 lom loven och euangelium. At loven, det er, de tij gudz
 budord, Ikulle predickis thill fyndfens bekendelfe, och gaa
 ret ij hierted mett anger och ruelße, och att euangelium 5
 Ikal predikis, thill fyndfens forladelfe att faa aff gudz faders
 blote och bare naade wed Jefum Criftum wden all for-
 tienifte, och att i faa predike the rette gode gierninger vdi
 lamme ty budord att were troens fruct till gudzs ære, och
 wore nefte thill gode, och kaarfitt derhos medt tholmodig- 10
 hed och haabet, att i kunde wel rede itt fattig fyndigt
 mennilke fra etther thill det ewige lifff, och komme Iaa
 fiden Ielfff medt, wed then lamme vor herre Jefum Cri-
 ftum. Her ligger etther Ifor mact paa. Gud giffue etther
 fin naade till thette altflammen. Amen. Hafn. Dominica 15
 Iucund. anno domini M.D.L.I.

Wnder min indfigell.

(Udgivet af Biskop Harboe i Kbh. Selsk. Skr. VII, 97 f.)

8.

c. 1551. Peder Palladius til Kong Christian. 20

Dei gratiam et pacem per Jefum Chriflum, vnicum
 faluatorem noltrum, is vt est omnium beneficiorum optimus
 remunerator, ita fit etiam veltræ regie maieltatis merces
 copiofa in coelis in coelis amen.

Hogborne førte, Iformectige konning, aller kærifte 25
 naadigfte herre, werdis eders kongelig maieltat, at wille
 wide, at ieg e. k. m. vnderdanninge tiener haffuer hørt,
 at e. k. m. wil naadeligen anfee den fromme oc lerde mand
 magiftrum Johannem Frederum e. k. m. ymyge tiener,
 oc Iuperintendens paa Lante || Rugen, at e. k. m. wil lade 1 v 30
 Icriffue til hogborn førte hertug aff Pommern oc for-
 huerffue e. k. m. tiener Iaa meget fred oc rolighed, at

hand maatte flitelige ware paa e. k.¹ maieftats kirker,
 præfter oc religion paa Lante Ryen, at hand icke ikulde
 forfølgis aff dem, som bør allermest at hanthaffue han-
 nem i samme embede, paa e. k. m. wegne, der faar beder
 5 ieg den almectigste gud, at hand wil euige oc altid belkøtte
 oc belkerme, handhaffue oc foruare e. k. m. mod alt det,
 som kand oc wil gøre e. k. m. nogen ikade anten til liff
 heller fiel. Aller kærifte naadigste herrè werdis at wille
 2: dragis til minde || e. k. m. naadelig løffte oc tillagen, om
 10 en naadelig lkenck oc foræring til forscrefne e. k. m. lu-
 perintendent magifter Freder anseendis baade hans fattig-
 dom, oc *den lille bog paa latine de vsura*, som hand yd-
 mygeligen dediceret e. k. m. Der som e. k. m. wilde werdis
 til at lade biude eders e. k. m. lenßmand Hans Berne-
 15 kow til, da wil hand, belkicke magiftro Frederø aff tienden
 heller andet der paa Lante Ryen, huad som e. k. m. wil
 naadelige vnde Frederø, som er eders naadis tro fattige
 tiener, vdj forfølgelse oc fattigdom. Eders kon. maieftatts
 fiel, liff ltat oc regement den euige gud befalendis til
 20 euig tid amen.

Eders kon. maieftatts høymectigheds
 vnderdanninge tiener
 Petrus Palladius.

(Egenhändig Original i R. A. Tyske Kancelli. Udenlandske Afdeling.
 25 Pommern A III: Akter og Dokumenter vedr. Rügens Forhold til Roskilde
 Stift og særlig de Ralswickske Godser 1431—1651. Uden Segl eller Udskrift.)

9.

1552, 5. Januar. Peder Palladius til Kong Christian III.

Dei gratiam et pacem per Jesum Christum. Hogborn
 30 første, stormectige, herre oc konning, aller kærifte naa-
 digste herre, eders kongelig maieftat, sampt wor naadigste
 frw dronning, oc de onge herrer, mine naadige herrer,
¹ heretter et overstreget M.

ønlker ieg e. k. m. vnderdaninge tienere, it faligt nyt aar,
 vdi wor herre Jefu Chrifto, oc icke dette tilkommendis
 aar alene, met monge flere, wed en languarende lyckfalig-
 hed, til fiel, lif, ftat regement, oc all welferd, vdiinden
 guds naadis hielp, trøft, belkermelle, oc euige biftand imod 5
 alle friftelle oc fare, amen. Aller kærifte naadigfte herre'
 werdis e. k. m. at wille wide, at fra den tid, e. k. m.
 fcriffuelle oc høymectige befalning, kom til e. k. m. vnder-
 danninge tienere, doctorem Joannem Machabeum oc mig,
 wilde icke wor førlighed fig faa begiffue, at wi kunde 10
 flicke off, effter e. k. m. høymectigheds willie oc befalning,
 forhaabendis || oc bedendis ydmygeligen, at e. k. m. wil 15
 holde off, det, til gode for guds fkyld, effterdi at det er
 icke fkeet aff nogen wor forlømmelle eller wlydighed, det
 kende gud almectigfte, werdis e. k. m. at wille wide, at 15
 doct. Machabeus oc ieg komme faa offuer ens, met huer
 andre, at hand wilde tage d. Oliandri wildfarende artikler
 faar, oc fcriffue imod dem, oc at ieg fkulde løbe bogen
 igennem, oc beuife at den er bygget paa en løff funda-
 ment oc grunduaal, huilcket ieg haffuer giort, effter fom 20
 denne tids leylighed wilde begiffue fig, oc forfkicker ieg
 det, her holf, til e. k. m. vdi all vnderdanninghed, men
 min fattige ydmyge bøn, at hues der er vdi forlømmit,
 e. k. m. wil werdis til, at holde mig det til gode paa denne
 tid, ind til ieg faar e. k. m. høymectighedz willie der om, 25
 ydermere til kende, da wil ieg ocfaa ydermere oc flite-
 ligere belkicke mig der effter, vdi all vnderdanninghed, aff
 min fattige formue, fom ieg diiplicitig er. ||

Haffuer ieg tegnet de fteder, fom d. Oliander bygger 27
 fin wildfarende mening paa, paa det at de kunde difbedre 30
 findis vdi hans bog, formaar ieg, at doct. Machabeus gif-
 fuer e. k. m. til kende hans fkrøbelighed oc forhindreffe,
 huor faar hand kand icke nu forfkicke til e. k. m. det fom
 hand haffuer taget fig faar at fcriffue, thi hans hoffuit
 wil icke end nu ftaa met hannem, forhaabendis at det 35
 lkeer dog, met det førifte, der faar tyckte hannem gaat

were, at ieg fende dette faar hen, til e. k. m. ind til hand
 kand faa fendt lit effter, met det Inarifte. Wor herre
 Jefus Chriftus beuare fine vduolde fra fallk lerdom oc
 holle dem wed fin rene oc falige ord vdinden it retfindigt
 5 oc chriftelig leffnet amen. Eders kongelig maieftats, liel,
 lifff, Itat, regement oc all welferd gud almectigfte be-
 falendis til euig tid amen.

Haffniæ in profesto epiphaniæ dominj anno dominj mdlj^o.

Eders kongelig maieftatts

10 vnderdanninge tienere
 Petrus Palladius.

Udskrift: Hogborne førfte, stormectige konning, kon-
 ning Christian, met guds naade, Danmarcks Norrigis,
 Vendis, oc Gottis konning, hartug i Slesuig, Holften, Stor-
 15 marn, oc Dytmerlken, greffue vdj Oldenborg oc Delmen-
 horft, fin aller kærifte naadigfte herre. — *Ouenover Ud-
 skriften med en anden Haand:* Hier bei auch doctor Macha-
 beus Ichreiben, — *og med en tredie Haand under Udskriften:*
 Doct. Palladij Ichreiben fein bedencken vf des lesterers
 20 Oliandrij buch betreffen. Product. Drottningburg den 28 Ja-
 nuarij Anno 52.

(*Egenhändig Original i R. A. Danske Kancelli. Indlæg* ¹/₁ 1552. (Tid-
 ligere Signatur: Breve til danske Konger fra lærde Mænd. Fasc. 4).
 1 Papirsegl bevaret. — Udgivet i „Dänische Bibliothec“ VII, 165 f. og i
 25 Schumacher, Gelehrter Männer Briefe, III, 131 f.)

10.

c. 1554(?). Peder Palladius til Herluf Trolle.

Dej gratiam et pacem per Jefum Chriftum. Kerre
 Herluff, lønderlige gode wenn, will ieg flithelig bode selff
 30 bede och lade bede aff alle predicke ftolle for fru Beritthe
 Gøye. Wor herre Iefus bliffue hendis hielper och trofther,
 och hennde bør att giffue seg ham vtj woll med en ftadig
 tro, och en god tolmodighed. Huad heller hand will lade

hennde end nu lenge bliffue vtj thetthe forgengelighe liif, eller hand will kalle hende till ieg till thett euige liif, thaa bør hennde och werre tiill freds och ftriide mandelige vtj modtt alle frefthelßer och vnderlige tancker lom kand indfalle vtj hendis huff och fynd, och betencke, at allis wor⁵ frelßere mand Chriftus Jesus er gangen den vey frem, att thett skulle werre hende och oß alle faa megüitt this letther att gaa effther ham. Ieg wedtt, ij haffue gode böger ther paa flottitt, och hendis løfther tilligifthe bode Hubernum de ira et misericordia dej och ander flerre, lom y kunde¹⁰ trofthe hennde och etther leff med och fetthe all thing vtj guds hender, efftherty att vij hørre ham tiill, huad heller vy leffue eller vy dø. Dog will ieg fetthe nogne troftelige sprock her effther huer ander aff gamell och ny theftamente, lom fru Beretthe skall gernne høre och leße¹⁵ och henge vidtt them med hendis thro, faa kunde vy hielpe hennde med wor thro och med wor bøn till gud, faa att gud fynder till veße de belthe raadtt.

Aff thett gamle testamente:

1. Ieg er dyn salighed Iyer Gud. Pfal. xxx. 20
2. Ieg er dyn gud och herre och er ingen frelßer vden ieg. Pfal. xliii.
3. Ieg er den lom aff fletther dyn vndlkab for myn egen skyll och vill icke kome tyne fynder vtj hu. Efaie xli.

(Afskrift i et i Herlufsholms Skoles Bibliotek beroende Eksem-²⁵plar af Caspar Huberinus: „Vam torn vnde der güdicheit Gades“. Magdeburg 8°. 1535. Udgivet herefter i „Breve til og fra Herluf Trolle og Birgitte Gjæ“. Udgivne ved G. L. Wad. I, 25 f.).

11.

30

1557, 7. August, Peder Palladius til Borgmester og Raad i Kjøge.

Dei gratiam & pacem per Jesum Christum. Kiere chrißtne brødre, borgemeßtere og raad udi Kjøge, med den meenige almue. Efter en ævig tackligelle for alle velgierninger,³⁵

giver ieg eder kierligen tilkiende, at jeg haffuer faaet kongl. maytts. høymegtigheds fkriffuelle och tilstedelle, at erlig och vellærde mand hr. Søfren Grønbech fcall och maae efter eders chriftelige begjering være eders logne
 5 preft och fielelørger eifter min fromme hr. Mortens død, och des imellem tiene eder udi min fromme hr. Mortens fted for een medtiener, fom fomme kongl. maytts. breff videre derom indeholder och udviifer. Hvorfore ieg paa mit embedes vegne det ogfaa gjerne lambytcker, och haffuer
 10 forfaret udi alle maader, at forneffnte dominus Severinus Grønbech, bonarum artium baccalaureus, er en beqvem perfon til embedet. Gud gifvue eder til lycke. Hanem eder befalendes till ævig tiid, amen. Skreffuet i Kiøbenhaffn den 7. aug. ao. 1557.

15 Petrus Palladius,
 Superintendens Sielandiae
 fubfcripti propria manu.

(Aftrykt efter „en Copie“ i Danske Magazin. VI. 1752. 336—337. Udgivet med moderniseret Retskrivning i Kirkehist. Saml. 4. R. V, 514 f. 20 Afskrift findes i Thott 1390. 4°. No. XVI.)

12.

1558, 15. Marts, Peder Palladius, Vidnesbyrd for Niels Mikkelsen.

Dei gratiam et pacem per Jefum Chriftum. Kiære
 25 chriftne venner domherrer oc canniker udi Trunhiems capitel uthi Norge, nefte ævig tachfigelle for alle velgierninger fkriver jeg eder til, giver venligen tilkiende, at denne breffviifer fromme og lærde perfon Niels Michelfon haver bort ved een ij aar været til huus og omgængelle hos mig,
 30 og fkicket lig vel, i alle maade, og er derfor nu hjemfaren, at frifte flegt og venner i fit fæderneland om yther mere hielp og trøft, paa det haab, at hand kunde lenger blive her udi Kbhn, og forfremes i fin bog gud til ære, og mennilken til trøft og underviisning udi guds falige ord
 35 bedendis derfor ydmygeligen og gjerne, at de fromme

herrer udi capitelet ville for guds fkyld met hvad gud fkyder dem i hu hannem noget hielpe, at hand kand blive lenger ved sin bog og er haab om hannem, at hand kand blive lit fæderneland til hæder og ære og biltand, derfom hand ellers nu bliver behiulpen paa denne sin lange reise ⁵ met nogen eders hielp og trøft, tagendis løn af gud allmægtigfte. Hanom eder allefamen befalet til ævig tid. Amen. Hafniae 15. martii anno dni 1558.

Vester in omnibus

Petrus Palladius. ¹⁰

(Afskrift i NkS. 4°. 2710. III. Bilag til S. 143, efter en Afskrift „in einem alten Protocoll des Capituls zu Drontheim“. Udgivet med moderniseret Retskrivning i Rørdam: Kjøbenhavns Universitets Historie, IV, 94).

13.

Uvist Aar. Peder Palladius til Kong Christian III. ¹⁵

Nade och fred af gwd fader wed Jefws *Christus* allder kereste nadigefte¹ here kongeljge maieftat werdis ad wille wyde, ad meg er komen en tyden till øre j yaftis om e. k. m. tyener abeden af Hellne klofter ad nogle wylde Itøde dem paa hans lefniid for hand er gyft wdj herren, ²⁰ ljge som *thet* ware j papisterj och icke matte fkee met gwds lof, och wylde der fore fkillen hanem wed *thet* som eders k. m. hafwer nadeljge wnt hanem och *met* e. k. m. segell och bref Itadfelted hanem j fyn ljfs tyd som yeg hafwer hørt faa gyfwer yeg e. k. m. wd j alld wnder danighed til ²⁵ kende myn arme frøct der om ad *thet* fcall wille gyfwe et fkrig och rof och faa wden lands hen till woris præceptores witenbergenfes och andere, ljge som e. k. m. wylde nof lade falde helder bort tage deres ectelkaf som hafwer forlat dyefellens wesen och lefnet, och gyfted dem wdj ³⁰ heren efter hans helige och falige ord hwilket der wil wifeljgen gøre lkade paa e. k. m. gode røcte, och wdj anden made, om e. k. m. løfte segell och bref som hanem er

¹ i og e skrives i dette Brev ganske ens.

gyfwet, men hwis *thet* er icke lom yeg hafwer och hafwer
hørt eders k. m. wiljg daa for gwds ikølld holde meg *thet*
til gode tagendis løn af gwd hanem e. k. m. befalendis til
ewige tyd amen.

5

e. k. m.
wnderdanige
tynere

Petrws Palladiws
ægrotwll.

10 *Paaskrift med Knud Gyldenstjernes Haand: Dochtter*
Peders suplykads.

(*Original i R. A. Danske Kancelli. Indlæg „c. 1540“.* Skrevet med
en Haand, der stammer fra Helne Kloster, se Noterne ndf. S. 268. Uden
Udskrift eller Spor af Segl. — Afskrift i L. Harboes „Palladiana“, Ny
15 kgl. Saml. 4° 2710. Vol. III. p. 194. Udgivet i Theologisk Tidsskrift IV,
1840, 186.)

NOTER.

S. 245. Ortografien i dette Brev viser — ligesom i øvrigt Skriften — en saadan Overensstemmelse med Brevet fra 1538, at det med Sikkerhed kan formodes, at de to Breve er omtrent samtidige. Særlig maa det fremhæves, at disse to Breve i Mod-sætning til de senere Breve regelmæssigt har *ih* i Forlyd i *the*, *then*, *thennem* osv., at de har *dt* i Endelsen *-hedt* og lign. Ord (*ordt*, *raadt*). Ogsaa Indholdet bekræfter Brevenes Samtidighed; formodenlig er dog det udaterede Brev ældst. Pastor P. Severinsen, med hvem jeg har raadført mig, anser det for sandsynligt, at „then mand som thennem ther till raadher for sin sønderlig gyrighedz skyldt“ (L. 9 f.) er Hr. Mads, der omtales i Brevet fra 1538. Af dette ses det jo, at Hr. Mads skal høre Hans Tavsens „ther wdi byen“ c : i Roskilde, og da Brevet er skrevet til Forstanderen for Frue Kloster, er det rimeligst, at Hr. Mads var knyttet til dette Kloster. I saa Fald vilde det passe godt, at han for sin „gyrighedz skyldt“ raader „jomfrwerne och bondherne“ (L. 3) til at begære et Sogn for sig selv med deres egen Præst; „jomfrwerne“ maa være Frue Klosters Cisterciensernonner, „bondherne“ enten Beboerne af Frue Kirkes Landsogn eller af andre Sogne ved forsvindende Kirker. — Ved Reformationen maatte Sogneforholdene i Roskilde fuldstændig omordnes, idet der var ikke mindre end 12 Sognekirker foruden Domkirken og Klosterkirkerne. At Frue Kirke som Klosterkirke tillige havde Sogn var ukorrekt for et Cistercienser Kloster, men den Slags Uregelmæssigheder fandtes. — Til Datering af Brevet og til Oplysning om Sogneforholdene i Frue Sogn kan iøv. henvises til et Kongebrev af c : 1539 (jfr. Kirkehist. Saml. 3 R. I. 220). Indholdet af dette Brev viser, at det er senere end vort Brev, der altsaa i hvert Fald er ældre end 1539, paa den anden Side er det ikke blot yngre end Palladius' Ansættelse (Sept. 1537), men maa ogsaa være yngre end Roskilde „ordinatz och skick“ (L. 15) fra Oct. 1537 (se Bugenhagens Briefwechsel S. 156). Rimeligvis stammer Brevet da fra Begyndelsen af 1538.

S. 247 L. 1. *ilde farer aff sted met sin hostru* c : mishandler sin Hustru; jfr. „at slaa riffue oc slide it fattig quindfolcks legom oc limmer“ (S. 249 L. 1).

S. 247 L. 23. *vdj officials tid*] Biskoppens Official var Udøveren af Biskoppens Doms- og Straffemyndighed og ordnede de saakaldte *casus reservati* (i hvilke en almindelig Præst ikke kunde absolvere). Denne Myndighed var nu (ved Ribeartiklerne) overdraget Kapitlet i Roskilde for Ægteskabssagers Vedkommende; jfr. S. 186 Note til S. 90 L. 3.

S. 248 L. 14. *und forligelse*] samme Udtryk bruges bl. a. i Danske Lov 2—9—8.

S. 248 L. 15. *ey*] „altid“.

S. 248 L. 28. *vdj Ribe paa herre dage* osv.] hvad her sigtes til, kan ikke nærmere oplyses.

S. 249 L. 5 f. *skillies att fra mad oc maail*] dette Udtryk kendes ikke fra andre Kilder; det svarer jo kun delvis til *separatio quoad mensam & thorum*.

S. 249 L. 31 f. Om Pesten i Kbh. 1545—46 se Mansa, Folkesygdomme S. 150 f.

S. 250 L. 12. *Viisdoms bog*] Visd. 4.5: *Confringentur enim rami inconsummati*.

S. 251 f. Det Skrift, Palladius sender Kongen, er det saakaldte *Censura*, udg. Dänische Bibl. VI, 185 ff. Det udførligere Skrift, der sendes til Peiter Capiten er *Judicium*; udgivet Dän. Bibl. V. 76; se iøv. om Interim-Striden sst. S. 1 ff. En kort Fremstilling af Palladius's Forhold til Interim er givet i G. Jørgensen, *Peder Palladius*, 1922, s. 40 ff. og S. 131 f.

S. 252 L. 3. *Peiter Capiten*] se foran II. Bind S. 325 ff.

S. 253 L. 11. *Peder Gaaske*] Biogr. Lex. VI. 120.

S. 255 L. 3 f. *met henders paaleggelse*] se foran Bind I 233.

S. 256 L. 6. *pusille*] en (ussel) lille Dreng, „Pjævs“; beslægtet med *Pusling* og lign. — Jfr. Kalkar III 530 (den etym. Forklaring her er urigtig).

S. 256 L. 10. *si coecus* etc.] Matth. 15.14. Luc. 6.39.

S. 256 L. 14. *Oluf Hielteson*] Olafur Hjaltason var den første evang. Biskop i Holar (1552—69), se Biskuparsögur Jóns prófast Halldórssonar, II. 2 ff.

S. 256 L. 18. *Sigurd*] Sigurður var Præst til Grenjaðarstad 1534—95, se Sv. Nielsson, *Presta Tal og Prófast*, Kbh. 1869, S. 196.

S. 256 L. 28. *maledictus* etc.] Jerem. 48.10. (*ego sanguinem* etc.] Ezech. 33.8. *stabit anima* etc.] 4. Reg. 10.24. *omnis arbor* etc.] Matth. 7.19.

S. 257 L. 29. *Johannes Frederus* (1510—62), Superintendent

paa Rygen. Om hans vanskelige Stilling paa Rygen, se G. Moh-nike's Monografi: Des Johannes Frederus Leben, Stralsund, 1840, A. C. L. Heiberg, Palladius, S. 154 ff. (i Theol. Tidsskr. IV, 1840), samt Allgem. deutsche Biographie VII, 329 f.

S. 258 L. 12. *den lille bog paa latine de usura*] *De usura* er en Bearbejdelse af Luthers Skrift om Aager, fra 1540 (Luthers Werke, Weimar-Udg. LI, 325 ff.) Det kendes kun i ét Tryk fra 1554: *De usura taxanda ad pastores ecclesiarum communefactio D. Mart. Lutheri . . . Francoforti . . . 1554*. Tilegnelsens Overskrift lyder: *Serenissimo atqve illustrissimo principi ac domino, D. Christiano, Danica . . . Domino suo clementissimo*. Underskrift: *Tuæ Serenissimæ . . . Joannes Frederus*. Skriftet er optaget i Wittenberg-Udg. af Luthers latinske Skrifter (Bind VII, 1557 og 1558 s. 417 f.).

S. 258 L. 14. *Hans Bernekow*] d. e. Rigsraad Hans Barnekow (c. 1500—1559), Herre til Ralswik og Streu paa Rygen; se Biogr. Lex. I. 540.

S. 259 L. 3 *met*] Skrivefejl for *men*?

S. 259 L. 17. *Osiander*] Andreas Osiander (1498—1552), se Allgemeine deutsche Biographie XXIV, 473 ff. Om den Osian-derske Strid se Dän. Bibl. VII. 149 ff.

S. 259 L. 22 *men*] Skrivefejl for *met*?

S. 261 L. 9. *hendes søsther*] Birgitte Gjæes Søster er sikkert Eline Gjæe, jfr. foran Bind IV, 143, hvor Palladius ogsaa omtaler hendes Bogsamling.

S. 261 L. 9. *Huberinus, De ira et misericordia dei*] Palladius havde forsynet den danske Overs. 1543 med Forord, se foran Bind I. 297.

S. 261 L. 20. *Jeg er dyn salighed*] Ps. 35.3; Vulg.: *salus tua ego sum*; se II. Bind S. 95 Fodn. og S. 124 f.; *Psal. XXX* er altsaa en Fejl for *XXXV*. — *Jeg er dyn Gud*] *Psal.* er Fejl for *Esai.* (Es. 43.11). — *Jeg er den*] Es. 43.25; *Esaiæ xli* er altsaa en Fejlskrift.

S. 261 L. 27. Dateringen af dette Fragment er usikker. Fragmentet kendes kun fra en Afskrift i det foran omtalte Exemplar af Huberinus' Bog. Denne Bog har Paaskriften 1554, hvoraf Brevets første Udgiver, G. L. Wad, slutter, at det ikke er ældre end dette Aar, hvad dog ikke synes indlysende. Sikre Hold-punkter til en Datering af Fragmentet er det ikke lykkedes mig at finde. Jfr. iøvrigt foran II. Bind S. 40.

S. 262 L. 3. *Søfren Grønbech*] † 1571, se Wiberghs Præstehist. II 211.

S. 262 L. 5. *hr. Morten*] Morten Thomsen, Præst 1540—57, Wibergs Præstehist. II 241.

S. 262 L. 21 ff. Dette private Brev til Kapitlet i Trondhjem skrev Palladius samtidig med, at et Kongebrev til Kapitlerne i Norge om at underholde en af to Studenter ved Københavns Universitet udstedtes. Se Rørdams Univ. Hist. I 248 f. samt IV 93 f. — Student Niels Mikkelsen er vistnok ellers ukendt.

S. 263 L. 19. *abeden af Helne kloster*] denne Abbed var Christian Sørensen, der omtales som Abbed i Helne Kloster fra 1533 til 1559, se Kgl. da. Gehejme Arkivets svenska Handlingar (Rigsarkivet) II 396 (1533), 359 (1541), 389 (1542), 79 (1559). Naar det i Brevet omtalte Ægteskab og Besværinger herover har fundet Sted, har ikke kunnet oplyses. Heller ikke Brevets øvrige Indhold giver noget Holdepunkt for Datering; og da Brevet ikke er skrevet af Palladius, kan dets Ortografi ikke hjælpe til at tidsfæste det. Den (af Rigsarkivar Secher) paa Brevets Fod angivne Datering synes at mangle Hjemmel.

Brevet er affattet med en Haand, der stammer fra Helne Kloster, idet samme Haand har skrevet Paaskriften paa en 1559 til Knud Gyldenstjerne affattet Brevregistratur over Breve i Helne Kloster, udgivet i Ældste Arkivregistraturer V. 1. S. 554 af Dr. William Christensen, hvem jeg skylder Tak for den her fremsatte Identificering.

S. 263 L. 23-24. *och met — ljfs tyd*] et saadant aabent Brev er ikke bevaret.

S. 263 L. 29. *nof*] „nu“ eller maaske *nog* (noch) „endnu“.

S. 264 L. 1-2. *som — hafwer hørt*] sikkert Fejlskrift. Formodenlig: *som ieg hafwer sagt* (skrevet ell. lign.) *och hafwer hørt*.

